

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІ
РЕСУРСИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН,
ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВИКОРИСТАННЯ У ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи Geo1-M18
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
за освітньою програмою Географія
Похольчук Олександр Олександрович

Керівник:
Чернюк Г.В., кандидат географічних наук

Рецензент:
Лісовський А.С., кандидат географічних наук

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ	5
1.1. Сутність поняття «історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси»	5
1.2. Класифікація історико-культурних туристичних ресурсів	14
1.3. Історія дослідження історико-культурних ресурсів регіону	25
1.4. Методичні основи дослідження	31
1.5. Охорона праці та техніка безпеки при проведенні наукових досліджень	35
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	40
2.1. Історико-географічні чинники формування і розвитку історико-культурних ресурсів	40
2.2. Археологічні пам'ятки Хмельниччини	44
2.3. Культурні пам'ятки, історичні місця	47
2.4. Сакральні історико-культурні об'єкти	54
2.5. Музеї та музейні комплекси	60
2.6. Територіальна структура історико-культурних ресурсів регіону	71
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ	75
3.1. Охорона культурної спадщини	75
3.2. Туристичні маршрути із використанням історико-культурних об'єктів	76
3.3. Проблеми та перспективи розвитку історико-культурного туризму	78
3.4. Шляхи оптимізації розвитку туристично-рекреаційного комплексу Хмельницької області	83
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі туристична галузь може стати важливим чинником активізації соціально-економічного розвитку як аграрно-індустріальних, так і індустріальних регіонів, як міських, так і сільських населених пунктів, засобом інтеграції нашої країни у європейське економічне співтовариство. Розвиток цієї галузі визначається значною мірою туристичною привабливістю території, що формується завдяки наявності туристичних ресурсів, їх атрактивності, стану збереження.

Внаслідок збільшення туристичних потоків із року в рік особливо необхідною є оцінка історико-культурних об'єктів як туристичних ресурсів, позаяк більшість з них використовується дуже обмежено. Тому необхідна повна інвентаризація історико-культурних об'єктів у регіонах, встановлення стану їх збереження, атрактивності та можливостей використання у туристичній діяльності.

Головною **метою** роботи є суспільно-географічне дослідження історико-культурних туристичних ресурсів Хмельницької області з метою визначення напрямків їх оптимального використання.

Об'єктом дослідження є історико-культурні ресурси Хмельницької області як туристичні атракції, а **предметом дослідження** – рівень туристичної атрактивності історико-культурних туристичних ресурсів, їх компонентна структура та територіальна диференціація.

Теоретичною базою монографічної роботи стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема; А. Александрової, О. Бейдика, В. Джамана, М. Дністрянського, В. Євдокименка, Ф. Заставного, К. Кілінської, М. Крачила. С. Кузика, М. Мальської, К. Мезенцева, М. Мироненка, Л. Немець, Я. Олійника, В. Преображенського, Руденка, М. Рутинського, В. Стафійчука, І. Твердохлебова, О. Топчієва, О. Шаблія та ін.

У процесі дослідження використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи. При оцінюванні історико-культурних ресурсів регіону

використано системний підхід, літературний, статистико-математичний, описовий, картографічний, історико-географічний методи.

Інформаційною основою роботи стали матеріали управління туризму та управління культури Хмельницької обласної державної адміністрації, комунального підприємства «Хмельницький обласний туристично-інформаційний краєзнавчий центр», Головного управління статистики Хмельницької обласної державної адміністрації матеріали всеукраїнських та регіональних конференцій і семінарів.

Для досягнення мети необхідно було розв'язати наступні **завдання**:

- розкрити сутність поняття «історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси»;
- проаналізувати класифікацію історико-культурних туристичних ресурсів;
- дослідити історію дослідження історико-культурних ресурсів регіону;
- з'ясувати вплив історико-географічних чинників на формування і розвиток історико-культурних ресурсів регіону;
- здійснити всебічне вивчення компонентної та територіальної структури історико-культурних ресурсів Хмельниччини;
- розробити туристичні маршрути із використанням історико-культурних об'єктів;
- окреслити основні проблеми та перспективи розвитку історико-культурного туризму.

Практичне та наукове значення. Результати наукового дослідження можуть бути використані фахівцями-туризмологами для розвитку історико-культурного, культурно-пізнавального, сакрального і подієвого видів туризму та створення туристичних маршрутів із використанням історико-культурних об'єктів.

Структура та обсяг роботи. Наукова робота викладена на 93 сторінках машинописного тексту та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 79 найменувань та додатків.

ВИСНОВКИ

В результаті наукових досліджень, нами були встановлені наступні висновки.

Історико-культурний туризм включає відвідання історичних, культурних або географічних визначних місць України. Основна мета даних мандрівок – ознайомлення з пам'ятками історії, архітектури, мистецтва; природними та етнічними особливостями; сучасним життям народу і т.п. Туризм відіграє важливу роль в осмисленні власної ідентичності, у відродженні локальних традицій. Історико-культурний туризм є одним з основних засобів пізнання власної країни, формуванню гордості за її культурні надбання.

Нині на обліку відділу охорони пам'яток культури Хмельницького обласного краєзнавчого музею нараховується понад 2 тис. археологічних пам'яток, з них 226 знаходиться під охороною держави. Кожен новий польовий сезон приносить нові відкриття і знахідки, які концентруються в запасниках музеїв Хмельницького та Кам'янець-Подільського.

Село Жванець з його головним об'єктом укріпленим поселенням трипільської культури в урочищі Щовб. В околицях с.Сокілець комплекс давньоруських пам'яток: городище в урочищі Сон-гора, дванадцять поселень та два могильники. В урочищі Біла Гора, поблизу Студениці, виявлено крем'яні виробітки IV-III тис. до н.е. Цікаве городище з давньоруським шаром є в селі Горчична та велике трипільське поселення з розмальованою керамікою і залишками гончарного виробництва.

Особливе місце в історичному літописі Поділля займає древній Кам'янець-Подільський, одне з найдавніших історичних міст України. Завдяки унікальному поєднанню історико-архітектурної, містобудівельної спадщини, ландшафту каньйону річки Смотрич, давньоруська та середньовічна частина міста проголошена державним історико-архітектурним заповідником. Кількість пам'яток архітектури XV-XIX століть налічує близько 200 будівель та споруд.

Високохудожнім пам'ятником є збудована в 1476 році двоповерхова Сутковецька Покровська церква-фортеця. З 1146 року починається історія

Меджибізької фортеці, з XVI-XVIII ст. – історія Старокостянтинівського, Сатанівського, Ізяславського, Чернокозинецького замків. Всього на теренах Хмельниччини збереглося 34 замки, 9 з яких датовані періодом XII-XIV ст.

Хмельниччина – одна з небагатьох областей України, терен якої був помережений старовинними парками. Нині під охороною держави є 27 парків, з яких 8 державного, 19 місцевого значення. З усіх старовинних парків області, які зберегли облік паркового мистецтва, є Малієвецький і Голозубинецький на Дунаєвеччині, Виноградівський і Куявський Ярмолинецького району.

В найкращому стані нині перебуває Самчиківський парк, якому 200-ліття від заснування.

Під охороною держави перебуває 2916 пам'яток: археології – 227, історії – 2442, мистецтва – 474.

Один із найстаріших музеїв України (засновано у 1899 році) – Кам'янець-Подільський історичний музей-заповідник. Його фонди налічують більше 116 тисяч експонатів. Хмельницький обласний краєзнавчий музей, заснований у 1909 році. Нині фонди музею нараховують більше 70 тисяч одиниць зберігання. Музей при Державному історико-культурному заповіднику «Меджибіж» має майже 4 тисячі експонатів.

Основними завданнями розвитку туризму на Хмельниччині є формування туристично-рекреаційного комплексу, який задовольняв би потреби населення в рекреаційних послугах на основі ефективного використання наявних природних і культурно-історичних ресурсів з одночасним збереженням екології, залучення максимальної кількості туристів на територію області, збільшення обсягів надходження коштів, в тому числі валютних, до місцевих бюджетів, збереження чистоти природного середовища та охорона рекреаційних ресурсів області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про занесення пам'яток історії, монументального мистецтва та археології національного значення до державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1761 від 27 грудня 2001 року.
2. Адміністративно-територіальний устрій Поділля. Історія і сучасність. – Монографія / В.М. Олуйко, П.Я. Слободянюк, М.І. Баюк / [за заг. ред. В.М. Смолія, П.Я. Слободянюка]. – Хмельницький, 2005. – 364 с.
3. Андриенко Т.Л., Плюта П.Г. и др. Социально-экологическая значимость природных заповедных территорий Украины. – К. : Наукова думка, 1991. – 155 с.
4. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2005. – 395 с.
5. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. – К. : Ін-т туризму, 1998. – 130 с.
6. Баженов Л.В. Історичне краєзнавство правобережної України ХІХ-початку ХХ століття. – Хмельницький :Доля, 2005. – 225 с.
7. Бетехтина Д.А. Сфера культуры как особая область экономической деятельности // Проблемы современной экономики / Д.А. Бетехтина – 2010. №4. – С. 330–333.
8. Божко Л.Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ku/2011_32/32-1-19.pdf.
9. Бокань В.А. Культурологія: Навч. посіб. – 3-тє вид., стереотип / В.А. Бокань. – К. : МАУП, 2004. – 136 с.
10. Вакулєнко В., Валєнтюк І., Грибан В., Коротич С., Кравченко Н. Туризм і охорона культурної спадщини: український та польський досвід / Українська Академія держ. управління при Президентіві України Центр досліджень адміністративної реформи. – К. : К.І.С., 2003. – 234 с.

11. Внутрішній туризм в Україні: окремі аспекти / Інститут туризму Федерації профспілок України / О.І. Лугова (ред.). – К. : 2009. – 162 с.
12. Врублевський О.С., Артеменко В.П. Територіальна реформа: від моделювання до реалізації: Інформ. матеріали для Хмельницької області. О.С Врублевський, В.П. Артеменко. – К. : ІКЦ «Леста», 2006. – 88 с.
13. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. /Редкол.: О.М. Маринич (відп. ред.) та ін. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 1989-1993. Т.3. : П-Я. – 480 с.: іл. – (в опр.).
14. Голиков А.П. Вступ до економічної і соціальної географії: навч. посібник / А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К. : Либідь, 1997. – 316 с.
15. Голиков А.П. Словник-довідник суспільно-географічних термінів / А.П. Голиков, П.О. Черномаз, Н.А. Казакова. – Харків : 2001. – 48 с.
16. Журба І. Є. Економіко-географічні засади раціонального природокористування в регіоні (на прикладі Хмельницької області): Автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 / І. Є. Журба; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2002. – 17 с. – укр.
17. Задворний С.І. Дослідження геопросторової організації культурно-мистецької сфери регіону як новітній напрям соціально-економічної географії / С.І. Задворний // Україна і світ: суспільно-географічні виміри: збірник праць всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів і студентів, присвяченої 200-літтю від народження Тараса Шевченка (м. Львів, 26-28 лютого 2014 р.) / [відп. ред.: проф. О. І. Шаблій]. – Львів: «Простір М», 2014. – С. 317– 324.
18. Заставецька О. В. Географія Хмельницької області. Навчальний посібник для учнів 8-9 класів / О.В. Заставецька, Б.І. Заставецький, І.Л. Дітчук. – Тернопіль, 1995. – 96 с.
19. Заставецька О.В. Соціально-економічний комплекс обласного регіону: теоретико-методологічні основи розвитку і територіальної організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. геогр. наук: спец. 11.00.02

- «Економічна та соціальна географія» / О.В. Заставецька. – Київ, 1998. – 33 с.
20. Заставецька, О.В. Географія населення України: навч. посіб. для студ. геогр. спец. / О. В. Заставецька, Б. І. Заставецький, Д. В. Ткач. – [Вид. 3-є, допов. і переробл.]. – Тернопіль : ТНПУ, 2007. – 136 с.
21. Заставецький Т.Б. Регіональна система міських поселень: структура і особливості функціонування у період трансформації суспільства (на матеріалах Хмельницької області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Т.Б. Заставецький. – Львів, 2003. – 19 с.
22. Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область. – К. : Головна редакція української радянської енциклопедії, 1971. – 706 с.
23. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. Навч. посіб. / Степан Іщук. – К.: Вид-во Паливода А.В., 2006. – 284 с.
24. Казімірова Л.П. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Хмельницької області / Серія «Terra in-cognita: Хмельниччина». – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В.С., 2006. – 228 с.
25. Касіяник І. П., Матвійчук Б.В. Краєзнавство і туризм. Практикум: Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В. С., 2007. – 76 с., Кол. вставка.
26. Кафедральний костюл святих Петра і Павла // Кам'янець-Подільський. Туристичний путівник., Льв. : «Центр Європи», 2007 стор. 156-166
27. Котляров Е.А. География отдыха и туризма. Формирование и развитие территориальных рекреационных комплексов. – М. : 1978. – 238 с.
28. Краткий агроклиматический справочник Украины. Под ред. К.Т. Логвинова. – Л. : Гидрометеиздат, 1976. – 256 с.
29. Крачило Н.П. География туризма. – К. : Вища шк., 1987. – 208 с.
30. Лемешев М.Я., Щербина О.А. Оптимизация рекреационной деятельности. – М. : Мысль, 1986. – 140 с.
31. Любіцева О.О. Стан геокультурних досліджень в Україні // Вісник Київського університету. Географія.–К. : ВЦ «Київський університет»,

1999. – Випуск 45. – С. 17.
- 32.Любіцева О.О. Місце географії культури в системі географічних наук та її структура / О.О. Любіцева // Український географічний журнал: Науково-теоретичний журнал. – 2009. – №2. – С. 48-51.
- 33.Мальська М.П. Просторові системи послуг (теорія, методологія, практика): монографія / М.П. Мальська. – К. : Знання, 2009. – 363 с.
- 34.Манаков А.Г. Основы культурно-географической регионалистики: Учебное пособие для вузов. Псков : Изд-во ПГПУ, 2006. – 188 с.
- 35.Мариняк Я.О. Етнокультурологія та антропологія: Навчально-методичний посібник / Я.О. Мариняк. Тернопіль : Вектор, 2014. – 240 с.
- 36.Масляк П. О. Рекреаційна географія: навч. посіб. / П. О. Масляк. – К. : «Знання», 2008. – 343 с.
- 37.Мезенцев К.В. Методи дослідження в суспільній географії: традиції та новації / К.В. Мезенцев // Економічна та соціальна географія. Наук. зб. – 2013. – Вип. 1(66). – С. 31-42.
- 38.Мельник О.В. Чинники формування туристичної привабливості території // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – Львів : Вид-во НУ «ЛП», 2004. - № 504. – С. 39-44.
- 39.Мошак Мирослав. Сатанівська здоровниця та подорож туристичними стежками Поділля. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 56 с
- 40.Міська брама // Мошак Мирослав. Сатанівська здоровниця та подорож туристичними стежками Поділля. – Кам'янець-Подільський, 2008. – С. 75-76.
- 41.Нариси історії Поділля. – Хмельницький, 1997. – 327 с.
- 42.Національний Атлас України. – К. : ДНВП «Картографія», 2009. – 440 с.
- 43.Николаенко Д.В. Рекреационная география: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2001. – 288 с.
- 44.Новодран О. В. Сучасний стан, вивченість та перспектива використання мінеральних вод Хмельницької області / О. В. Новодран, О. М.

- Нікіпелова, К. Е. Беленький // Медицинская реабилитация, курортология и физиотерапия. – 2001. – №2. – С. 36-40.
45. Никонова М. А. Практикум по географическому краеведению: Учеб. пособие. «География». – М. : Просвещение, 1985. – 127 с.
46. Обозний В. В. Краєзнавство: Навчальний посібник-практикум. – 2-е вид., доп. – К. : Науковий світ, 2004. – 240 с.
47. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. в 4-х томах (за ред. Жарікова Н. Л.), К. : «Будивельник», 1983-1986 (електронна версія)
48. Поділля: Історико-етнографічне дослідження. – К. : Доля, 1994. – 504 с.
49. Преображенский В.С., Веденин Ю.А. География и отдых. – М.: Наука, 1971. – 48 с.
50. Природа Хмельницької області / За ред. К.І.Геренчука. – Л. : Вища школа, 1980. – 167 с.
51. Рекреационные ресурсы и методы их использования. – М. : МФГО СССР, 1981. – 280 с.
52. Рекреационные ресурсы / В.Н. Козлов, Л.С. Филиппович, И.П. Чалая и др. – М. : Наука, 1990. – 168 с.
53. Рекреационные ресурсы и методы их использования. – М. : МФГО СССР, 1981. – 340 с.
54. Скрипчук Г.В. Огляд стану культурно-мистецької сфери на час становлення державної незалежності (1991 р.) / Г.В. Скрипчук // Вісник Харківської державної академії культури, 2012. – №36. – С. 12-21.
55. Слободянюк П.Я. Культура Хмельниччини / П.Я. Слободянюк. – Хмельницький. – Хмельницький : Поділля, 1995. – 387 с.
56. Словник термінів та понять з економічної і соціальної географії України / Упорядники Л.М. Немиць, Ю.Ю. Заволока. – Харків, 2011. – 60 с.
57. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2013 рік. За ред. Л.О. Хамської. – Хмельницький: Головне управління статистики в Хмельницькій області, 2014. – 404 с.

58. Стафійчук В. І. Проблеми використання біотичних рекреаційних ресурсів у туристичній галузі України / В. І. Стафійчук // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля». – К., 2004. – С. 56-61.
59. Сухий П.О. Територіальне проектування та районне планування: навчально-методичний посібник / П.О. Сухий, С.М. Білокриницький, М. – Т. М. Атаманюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – 340 с.
60. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005. – 632 с.
61. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навчаний посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2001. – 560 с.
62. Трубчанінов С.В. Історія Поділля та Південно-Східної Волині. Книга 1 / С.В. Трубчанінов, І.С. Винокур. – Кам'янець-Подільський : Центр Поділлязнавства, 1993. – 112 с.
63. Туристичні ресурси України. – К., 1996. – С. 88-97.
64. Україна. Путівник / під ред. О. Зінкевича, В. Гули. – К., 1999. – С. 366.
65. Цимбалюк М. У 2020 році Кам'янець-Подільський відвідує мільйон туристів // Подільський кур'єр. – 2010. – № 17. – 29 квіт. – С. 16.
66. Шаблій О.І. Математичні методи в соціально-економічній географії / О. І. Шаблій. – Львів : Світ, 1994. – 304 с.
67. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О.І. Шаблій. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. – 744 с.
68. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України: навч. посіб. / О. І. Шаблій. – Львів : Світ, 2000. – 680 с.
69. Культурно-інноваційний портал – [Електор. Ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etnobank.com/index.php?id=132>
70. Хмельницька обласна бібліотека для дітей ім. Т.Г. Шевченка – [Електор. Ресурс]. – Режим доступу: <http://odb.km.ua>

- 71.Інтернет-портал Летичівського району. – [Електор. Ресурс]. – Режим доступу: <http://letychiv.ucoz.ua>
- 72.Сайт Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника. Про музей. – [Електор. Ресурс]. – Режим доступу: <http://museum.k-p.km.ua>
- 73.Сайт музею Миколи Островського. – [Електор. Ресурс]. – Режим доступу: <http://ostrovskymuseum.at.ua>
- 74.Державний історико-культурний заповідник. – [Електор. Ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mezhibozh.com>
- 75.Городоцька Районна Адміністрація. Краєзнавчий музей. – [Електор. Ресурс]. – Режим доступу: <http://goradm.inf.ua/museum.html>
- 76.Нетішин – сайт міста. Міський Краєзнавчий музей. – <http://netishyn.osp-ua.info/index.php?ch=5&fl=muz>
- 77.<https://hotelscan.com/ru/>
- 78.<http://uk.wikipedia.org/wiki/Кам'янець-Подільський>
- 79.<http://tsn.ua/tourism/kam-yanec-podilskiy-stara-fortecya>